

KAROL KŁOSKOWSKI*

BUSHIDŌ –
KODEKS ETYKI SAMURAJSKIEJ
I FILOZOFIA SZTUK WALKI

Wprowadzenie

Autor podejmuje próbę charakterystyki kodeksu samurajskiego, zwanego *bushidō*. Słowo to może być tłumaczone jako rycerstwo, a w oryginale oznacza „drogi rycerzy”, wytyczne, których walczący samuraje powinni przestrzegać w życiu codziennym oraz w realizacji przeznaczonego im powołania. Można powiedzieć, iż *bushidō* jest zatem kodeksem moralnych zasad, do którego respektowania zobowiązani byli samuraje. Kodeks miał najczęściej niepisaną oraz niewypowiedzianą formę, a jednak funkcjonował na zasadzie prawdziwego prawa – był wryty głęboko w serca wojowników. Wskazać trzeba, że do tej pory nie opiera się na mocy twórczej jednego rozumu, a stanowi rezultat bogactwa i wartości rycerskiej wiedzy, wzrastającej na przestrzeni wieków. *Bushidō* w epoce feudalnej zaczynało nabierać świadomego charakteru. Jednakże epoka feudalizmu, z której wyrosło *bushidō*, cechowała się złożonością, można wskazać, że składa się z mnóstwa zdarzeń o więzi przyczynowo-skutkowej, które są zogniskowane nie tylko wokół jednej, nawet charyzmatycznej postaci, ale wynikają z sieci wzajemnych relacji rodów samurajskich, trwających przez stulecia w wielu pokoleniach¹.

Bushidō i jego źródła

Jednym ze źródeł kodeksu jest buddyzm, który przynosi poczucie spokojnego zaufania do losu, wyciszonego poddawania się temu, co nieuniknione, prowadzące do stoickiego opanowania w obliczu nieszczęścia bądź niebezpieczeństwa, pogardy dla

DOI: 10.4467/23538724GS.25.002.21939

* ORCID: 0009-0003-8661-5400

¹ I. Nitobe, *Bushido. Kodeks samuraja*, tłum. J. Filas, Vis-à-vis Etiuda, Kraków 2024, s. 59–60

życia i co szczególnie ważne – oswojenia ze śmiercią. Jednocześnie nauka zen jako cicha medytacja jest japońskim odpowiednikiem *dhyany*, która odzwierciedla wysiłki człowieka podjęte w celu dotarcia poprzez medytację do obszarów swoich myśli, wykraczających poza ekspresję słowną i zestrojenie się z tzw. niczym nieograniczonym absolutem.

Natomiast sintoizm zaoferował to, czego brakowało w buddyzmie. Takiej czci oraz lojalności wobec pana, które wiodą ku pamięci przodków, a także takiej synowskiej wiary oraz poświęcenia, zdaniem Inazo Nitobe, nie uczy żadne inne wyznanie. Właśnie to zostało przekazane przez doktryny sintoistyczne, wnosząc pierwiastek bierności do mimo wszystko zuchwałego charakteru samuraja. Teologia *shintō* nie zawiera dogmatu o grzechu pierworodnym, a wiara zasadza się na dobroci i boskiej czystości duszy człowieka. Sintoistyczne świątynie nie mają przedmiotów i narzędzi kultu, a zasadniczą część ich wyposażenia stanowi najzwyczajniejsze lustro zawieszone w sanktuarium, uosabiające ludzkie serce, które – gdy jest idealnie czyste i spokojne – symbolizuje samo wyobrażenie Bóstwa. Kiedy więc stajemy przed świątynią, oddając cześć, w lśniącej tafli lustra widzimy swój własny obraz, a akt oddania czci jest równoważny ze starym nakazem, aby poznać samego siebie. Doktryny sintoizmu obejmują dwie dominujące cechy życia narodu japońskiego: lojalność oraz patriotyzm. Sintoizm swoim wyznawcom nie narzuca prawie żadnych prawd wiary, raczej dostarcza przejrzystych oraz prostych zaleceń postępowania.

Odnosząc się do doktryn ściśle etycznych, najbardziej owocnym źródłem *bushidō* były nauki Konfucjusza (551–479 p.n.e.), który opisywał pięć moralnych relacji: między panem i sługą (rządzącym i rządzonego), ojcem i synem, mężem oraz żoną, starszym, a także młodszym bratem, jak również pomiędzy przyjaciółmi. Światowy, łagodny i spokojny charakter jego etyczno-politycznych zasad pasował szczególnie dobrze samurajom, którzy przecież w tamtym czasie tworzyli klasę rządzącą. Nadto poza Konfucjuszem znaczny wpływ na *bushidō* wywarły także nauki jednego z następców jego nauk filozoficznych – Mencjusza (371–289 p.n.e.), propagowane przez niego stanowcze i dość często demokratyczne teorie były nad wyraz pociągające. Dlatego jego dzieła uważano za wywrotowe oraz niebezpieczne dla ówczesnego porządku społecznego. Jednakże słowa mistrza trwale wryły się w serca samurajów.

Wynika z tego, że źródła *bushidō* były rozmaite oraz czerpane z różnych stron – jednakże najistotniejsze zasady cechowały praktycyzm, prostota, użyteczność. Okazały się one wystarczające, aby zapewnić bezpieczne życie, nawet w najbardziej niespokojnych oraz burzliwych czasach w historii narodu japońskiego i jego rycerzy. *Bushi* obficie czerpali pożywienie dla swojego ducha ze zbiorów starożytnej myśli, a refleksja ta rozbudzona wymaganiami epoki uformowała z nich prawdziwych samurajów².

² *Ibidem*, s. 65–71.

Zasady kodeksu samurajów

Interesujące jest, że w wyniku powstania stanu samurajskiego ukształtował się bardzo specyficzny światopogląd rycerski szlachty, tzn. niepisany kodeks postępowania w japońskim społeczeństwie feudalnym. Słowo *bushidō* tłumaczy się także jako moralność, powinność, co ma swój odpowiednik w filozofii klasycznej Chin, gdzie znaczenie „droga”, poza sensem przemieszczania się, symbolizuje swoistą normę etyczną, a ponadto sposób postępowania. Wobec tego dla japońskich wojowników stała się synonimem „etyki rycerza” czy też „moralności samuraja”.

Treści zawarte w *bushidō* obejmowały więc zarówno dogmaty konfucjańskie, jak też buddyjskie. Poprzez stopniowy rozwój przekształciły się w moralny etos wojownika, który zawierał w sobie, jak wspomniano wcześniej, elementy różnych filozoficznych prawd, jak również religii, a ponadto narodowej religii Japonii *shintō*, stając się szczególną dziedziną etyki i filozofii Kraju Kwitnącej Wiśni. *Bushidō* było nierozzerwalnie związane z szeroko pojmowaną wschodnią filozofią oraz przybrało charakter praktycznej nauki moralności. Samuraje uważali ją za metodę doskonalenia duchowego oraz cielesnego, umożliwiającą etyczną interpretację filozoficznego obrazu świata i uczącą rycerza właściwego sposobu życia. Zawierało również teorię bytu, a także rozważania nad całością psychiki człowieka, jednak przede wszystkim odpowiadało na pytania związane z pojęciem jednostki, do tego jej roli w świecie i sensu życia, wskazywało na moralny ideał, a co za tym idzie – zbiór wartości i norm moralnych. Jak się okazuje, za *bushidō* nie stały bezpośrednio żadne instytucje, które miałyby zmuszać do przestrzegania norm moralnych, lecz u jego podstaw leżały: siła przekonania, przykłady, opinia społeczna, wychowanie i tradycja, a ponadto moc autorytetu moralnego poszczególnych osobistości. Samuraje wyposażeni byli w niezłomną siłę charakteru i wyznawali ideę surowej samokontroli i właśnie ona wraz z panowaniem nad sobą znajdowała się na pierwszym miejscu wśród cnót, zaś oba te przymioty uważane były za najcenniejsze z cech charakteru samurajów. Na dodatek w bezpośrednim związku z kodeksem pozostawała także medytacja – zen, która wyrabiała u samurajów stoicką postawę wobec życia i śmierci oraz pewność siebie w obliczu zagrożenia, zaś cechy te uznawano za bezcenne i jednoznacznie pozytywne.

Najprawdopodobniej z konfucjanizmu ideologia samurajów przejęła wymogi wypełniania zobowiązań moralnych i posłuszeństwa oraz nakaz moralnego doskonalenia swojej osobowości. Kodeks kładł nacisk na wolę i związane z nią postępowanie, w związku z tym podstawą wiedzy była w warstwie społecznej samurajów etyka, zaś najczęściej w tym kontekście wspominano o moralności. Ponadto też wpajano młodym adeptom główne zasady moralne, do których zaliczano: męstwo, wierność, a także odwagę oraz bezpośrednio związany z tym wysoki kunszt wojenny, jak również uczciwość oraz prawość. Na równi z wiernością stawiano pojęcie obowiązku

moralnego, które to cechy przekształcały naturalną wytrwałość i upór samuraja we wzniosłą zasadę porządku moralnego. Według dogmatów konfucjanizmu obowiązkiem moralnym to sens oraz reguła zjawisk życia, to prawość duszy i czynów oraz sprawiedliwość. To właśnie ze sprawiedliwości wywodziło się pojęcie prawości, która była uważana za wyższą formę sprawiedliwości.

Niewątpliwie z zaprezentowanej powyżej analizy wynika, że prawość daje siłę do wejścia bez wahania na prawidłową drogę, którą wskazuje rozum, i można śmiało powiedzieć, że bez prawości ani talent, ani nauka nie uczynią z ludzkiej postaci wojownika sztuk walki, a co za tym idzie – jeszcze lepszego człowieka, przestrzegającego zasad moralnych i praworządności w życiu codziennym. Oprócz wierności oraz poczucia obowiązku moralnego samuraj winien odznaczać się męstwem, uważanym za najszlachetniejszą cechę natury człowieka, według terminologii konfucjańskiej składającym się z takich cech, jak: śmiałość, odwaga oraz dzielność. Jednak w *bushidō* uznawano tylko dzielność rozumną, potępiając niepotrzebne ryzyko. Skromność i zasada z nią związana wykształciła się jako wynik podległej pozycji wojowników, a pojęciu skromności była bliska uprzejmość, przez którą rozumiano także cierpliwość i brak uczucia zawiści oraz złości. Rozwojowi zasady uprzejmości nieustannie towarzyszyły ćwiczenia dobrych manier, a nadto umiejętność panowania nad sobą i swoimi uczuciami była doprowadzana u samurajów do doskonałości. Równowaga duchowa była z kolei ideałem *bushidō*, a etyka rycerska włączyła tę zasadę w poczet swych wartości i wysoko ją ceniła. Świadomość własnej godności oraz poczucie dumy wpajano dzieciom samurajów od najmłodszych lat. Dlatego rycerze strzegli surowo swojego dobrego imienia, nie dopuszczając się niegodnych czynów, budzących wstyd, który był najcięższym doznaniem dla samuraja. Mówi o tym znamienne japońskie przysłowie, iż niesława podobna jest do nacięcia na drzewie, które z czasem robi się coraz większe. Dla samuraja kłamstwo równało się z tchórzostwem, a jego słowo liczyło się bez jakichkolwiek zobowiązań pisemnych.

Japoński stan rycerski powinien ponadto charakteryzować: miłosierdzie, łaskawość, skromność, litość, jak również wielkoduszność, a także sympatia i życzliwość wobec innych ludzi. Można powiedzieć, iż u podstaw miłosierdzia leżało współczucie, gdyż człowiek dobrego serca zawsze myśli o cierpiących i biednych. Oprócz tego można wskazać, że etyka wojny wymagała, aby samuraj nie przelewał krwi słabszego i pokonanego przeciwnika, tak więc *bushidō* zawierało również w sobie współczucie wobec bezbronnych oraz słabych. Na idealny wizerunek samuraja powinna się jeszcze składać synowska cześć, która została zrodzona na gruncie dawnych pojęć patriarchalnych oraz braterskiego przywiązania. Dodatkowo japońskiemu samurajowi już od dzieciństwa wpajano zasadę, aby całe życie był człowiekiem nieprzekupnym.

Tak jak prawnicy posługują się na koleżeńskim sądzie etyką w przypadku pogwałcenia jej zasad, tak i wojownicy sztuk walki tworzą ścisłe normy, które regulują ich zachowanie, a wylaniająca się m.in. z *bushidō* skromność i uczynność wyróżniająca

samuraja i adepta sztuk walki, żyjącego według tych zasad, wynikająca z poszanowania cudzych uczuć, są korzeniami, z których wyrastają uprzejmość, życzliwość, a także rzetelność, jak również dobroć w stosunku do innych ludzi³. Uważano także, że niegodne samuraja było okazywanie swoją mimiką tego, co się dzieje w jego duszy, wobec tego nie objawiał on ani radości, ani gniewu i to właśnie te cechy określały go jako człowieka o wybitnym charakterze⁴.

Sądzi się, iż samuraj powinien dążyć do osiągnięcia ideału rycerza: zawsze wiernego zasadom właściwym jego stanowi, nieustannie żyjącego w cieniu śmierci, oddanego bezgranicznie trzem głównym cnotom wojownika: odwadze, wierności, lojalności. *Bushidō* dotyczy nie tylko zasad walki, to raczej ideologia i styl życia. Prawdziwy wojownik powinien się nieustannie uczyć, ponieważ jeśli nie będzie zgłębiał wiedzy, to nie zrozumie prawdziwej istoty wydarzeń przeszłych, obecnych oraz przyszłych. Chociażby był mądry życiowo oraz rozsądny, czasem może poczuć się, jakby czegoś nie wiedział, dlatego samuraj powinien ciągle się kształcić i rozwijać. Należy także szanować opinię ludzi, którzy mają odmienne zdanie, oraz nie zapominać o równowadze pomiędzy nauką a treningiem, jak również o swoich obowiązkach⁵.

Dla każdego samuraja naturalne było po rezygnacji z pełnionych obowiązków wojownika golenie głowy i wstępowanie w szeregi mnichów. Stawali się nimi bez święceń, oddawali się modlitwie, medytacji bądź nawet artystycznej twórczości.

Katsu Kokichi (1802–1850) w *Spowiedzi samuraja* wymienił cnoty, jakie wypada kultywować, a są to dla przykładu: cierpliwość, wielkie serce oraz wstrzemięźliwość, wytrwale i wierne wypełnianie swoich obowiązków. Katsu kontynuuje, jeżeli chcecie, aby wasze rody rozkwitały, a potomkowie żyli w szczęściu i dostatku, już od najmłodszych lat zajmijcie się nauką. Jednocześnie kształtujcie ciągle swoje ciało, praktykując wojenne rzemiosło, a także studiujcie mądre i wartościowe pisma. Podążajcie śladami mężów świętych i mądrych, najwierniej trzymajcie się ich nauki, a nigdy nie zbłądzicie, życie wasze będzie biegło w spokoju. Całkowicie poświęcając się zgłębianiu dawnej wiedzy, jak również działając według jej wskazań, ze wszystkim sobie poradzicie. Uświadamiając sobie tę prawdę, będziecie mogli przyjąć ze spokojem każdą przeciwność losu. Najważniejsze, ażeby nie zboczyć z drogi rozsądku, i dlatego też trzeba znaleźć sobie w życiu miejsce, wyrobić dobre imię, a przyniesie to korzyści twojemu rodowi⁶.

Jednakże Yamamoto Tsunetomo (1659–1719) w swojej książce *Ukryte w listowniu* mówił, iż ten, kto śmie nazywać się samurajem, powinien być w pełni posłuszny

³ A. Śpiewakowski, *Samuraje*, tłum. K. Okazaki, PIW, Warszawa 2007, s. 13–20.

⁴ I. Nitobe, *Bushido...*, s. 121–122.

⁵ S. Daidōji Yūzan Taira-no, *Wprowadzenie do Bushidō*, tłum. D. Marczevska, Diamond Books, Bydgoszcz 2018, s. 12–13, 124–125.

⁶ K. Katsu, *Spowiedź samuraja*, tłum. M. Mydel, Diamond Books, Bydgoszcz 2018, s. 14, 25.

nakazom *bushidō*, gdyż droga samuraja idzie zawsze w parze ze śmiercią. Wskazywał też, że gdy nie ma różnicy między życiem a śmiercią, wojownik bez zastanowienia wybierze śmierć, ponieważ taka jest jego droga. Wojownicy nadmierną ufność pokładają we własny rozum, gdyż ci, którzy tylko nim się kierują, łatwo mogą zboczyć ze ścieżki mądrości, czyli Niebiańskiej Drogi, i błędzą, aby dopuścić się wreszcie złych czynów. Zatem jeżeli jakiś problem zdaje się kogoś przerastać, nie powinien się wahać prosić o radę kogoś mądrzejszego od siebie. Osoba, która nie jest związana ze sprawą, jest zdolna do obiektywnego osądu, który prowadzi do mądrości – właściwej ścieżki. Im dłużej nad tym się zastanawiać, tym bardziej rada ta wydaje się skuteczna i tym więcej prawdy się w niej odkrywa, jest niczym ogromne drzewo o silnych, sięgających daleko w głąb ziemi korzeniach. Przy tak potężnym drzewie, które symbolizuje wiedzę i doświadczenie wspólnoty, mądrość pojedynczego człowieka okazuje się sadzonką ledwie co wsuniętą w ziemię. Ażeby nie dać przystępu myślom samolubnym, warto zgłębiać czyny i słowa naszych wielkich przodków. Pożądane jest, by odrzucając własną próżność w rozmowie, odwoływać się do starożytnej wiedzy. Trzeba każdego dnia dążyć do doskonałości, by dzisiaj być lepszym niż wczoraj, a jutro lepszym niż dziś. Zdobywanie nowych umiejętności w każdej chwili stanowić powinno przez całe życie cel działania nie tylko samuraja, ale każdego człowieka. Warto też wiedzieć, iż tak postrzegany wysiłek nie ma końca⁷.

Z kolei Ihara Saikaku (1642–1693) podjął próbę stworzenia idealnego obrazu samuraja, który zawsze był gotowy wypełniać narzucone mu przez społeczeństwo zadania, temperującego odwagą oraz rozsądkiem głupotę czy też interesowność innych ludzi, który daje pośledniemu stanom przykład właściwego postępowania. Postaci poszczególnych wojowników składają się na jedno w miarę spójne wyobrażenie stanu samurajskiego, którego uosobieniem jest bohater prawy, odważny, mający głębokie i moralne poczucie obowiązku oraz odpowiedzialności, zdolny w imię swojego honoru do wszelkich, nawet najwyższych, poświęceń. Taki bohater – samuraj świadomy był tej odpowiedzialności, ponieważ tego oczekiwali od niego ludzie, którzy byli słabsi duchem⁸.

Legenda Musashi Miyamoto

Jak pisał Musashi Miyamoto (1584–1645), zasada prowadzenia walki, czyli *heibo* stanowi prawo każdego samuraja. Powinni według tego prawa postępować najwyżsi dowódcy, a podwładni mają obowiązek je znać. Samuraj musi mieć świadomość

⁷ T. Yamamoto, *Hagakure. Ukryte w listowiu*, tłum. M. Mydel, Diamond Books, Bydgoszcz 2020, s. 12–14, 23.

⁸ S. Ihara, *Obowiązek wojownika*, tłum. M. Mydel, Diamond Books, Bydgoszcz 2020, s. 9–10.

drogi, którą kroczy. Jednak dokąd ona prowadzi? W etyce konfucjańskiej znajduje się jasne rozgraniczenie tego, co złe, od tego, co dobre dla społeczeństwa oraz nauki, zaś w buddyzmie drogę interpretuje się jako sposób osiągnięcia zbawienia. Dla estetyków i mistrzów sztuk walki to droga poświęcenia oraz ciężkiego, a także systematycznego treningu. Dla mistrza pieśni japońskiej – do nauczania innych ludzi sztuki kompozycji. Pomimo tego nieczęsto zdarza się, by ktoś z miłości podążał w stronę strategii i taktyki walki. Jednakże samuraj odnajduje swoją drogę w umiłowaniu dwóch umiejętności, czyli drogi nauki oraz drogi oręża. Oznacza to, że wojownik musi usilnie pracować, aby dążyć do doskonałości poprzez opanowanie żołnierskiego rzemiosła. Istnieje jeden powszechnie panujący pogląd na samurajską duszę, że umiłowala wyłącznie sztukę umierania. Ta droga pociąga nie tylko samurajów, gdyż pod względem obowiązku i poczucia wstydu oraz wiecznej świadomości śmierci nie różnią się od nich ani kobiety, ani mnisi buddyjscy, ani mniej dumni ludzie.

Lecz to, co wyróżnia samurajów, to droga *haiho*, którą podążali i która swój początek brała w poczuciu obowiązku we wszystkich dziedzinach oraz wiodła japońskich wojowników do panowania nad innymi stanami społecznymi. Przejawem tego była chęć zdobycia sławy oraz pozycji zarówno dla swojego pana, jak i dla samego siebie. Właśnie to osiągalni samuraje, rozwijając liczne cnoty w służbie *haiho*, a więc prawa żołnierskiego.

Musashi Miyamoto, udzielając cennych porad adeptom sztuk walki, wyszczególnił najistotniejsze wskazówki ułatwiające osiągnięcie strategicznego zwycięstwa, m.in. aby nie kryć w sercu złowrogich zamiarów, uparcie podążać Jedną Drogą Dwóch Ostrzy, zgłębiać wszystkie dostępne sztuki, starać się poznać różne rzemiosła i zawody, w interesach zachować dyskrecję, w każdym przedsięwzięciu dążyć do poznania prawdy, dostrzegać to, czego okiem zobaczyć nie sposób, nie pozwalać sobie na zaniedbanie nawet w najbliższej sprawie oraz nie tracić czasu na bezużyteczne zajęcia. Nieustannie namawiał, aby adept, który podąża drogą samuraja, ciężko pracował, rozwijając niezłomnego ducha oraz wycucie czasu, aby móc opanować różnorodne umiejętności, jak również, żeby szeroko spoglądał na wszystko, a ponadto ciągle poznawał samego siebie. Tymczasem sam M. Miyamoto niemal przez całe swoje życie był roninem, czyli bezpańskim samurajem, wiernym wyłącznie samemu sobie. Należał do grona najbardziej niezależnych indywidualistów, myślicieli oraz mścicieli w całej tradycji samurajskiej. Sam o sobie mówił: „Żyłem, nie podążając żadną konkretną Drogą. Moja strategia polega na tym, że sięgam po wszystkie sztuki i umiejętności – poznaję wszystko bez uciekania się do pomocy nauczyciela”. Niewątpliwie mistrz Miyamoto uosabiał niezwykle bogate, szlachetne wartości moralne oraz posiadał wysoce zindywidualizowane cechy, takie jak nieustępliwość, upór i to, co istotne – niezależność. Chociaż podążał indywidualną

drogą samuraja, może stanowić wzorowy przykład wartości oraz niezależności dla wszystkich, którzy obierają drogę *bushidō*⁹.

Współczesność i przyszłość *bushidō*

Można powiedzieć, że obraz samuraja we współczesnej Japonii i na świecie, gdzie żyje duch *bushidō*, nie tylko kształtuje się u osób w kimonach, które ćwiczą sztuki walki, ale też wśród tzw. „samurajów w garniturach”, jak również u milionów innych ludzi, wykonujących różne zawody, pasjonatów wartości samurajskich. Wszyscy oni w codziennym życiu starają się stosować niegasnące zasady oraz wartości moralne, wypływające z nauki mistrzów sztuk walki z dalekiej przeszłości, jak i obecnych, którzy podążają ich drogą, prowadząc za sobą swoich uczniów. Obecnie japońskie metody kształcenia oraz wychowania są oparte na procesie włączania młodych Japończyków w szeregi społeczeństwa, które tworzone jest z myślą o promowaniu harmonii społecznej, rozwijaniu społecznych umiejętności oraz samodzielnego myślenia. Uczniowie nie tylko biernie przyswajają wiedzę, ale angażują się w różnego rodzaju badania i projekty. Podkreślić trzeba, iż żywe są wciąż ideały neokonfucjanizmu z czasów panowania m.in. rodu Tokugawa (1600–1868) oraz nadal przywiązuje się wagę do lojalności wobec grupy, ciężkiej pracy, oddania, jak również oszczędności. Duch mistrzów *bushidō* jest ciągle żywy¹⁰.

Odwrotnie więc można mówić, że dziedzictwo feudalizmu w postaci samurajskiego ducha, które zostało zobrazowane w niepisanym kodeksie etyki samurajskiej, w nieco unowocześnionej postaci jest ciągle żywe we współczesnej Japonii i w wszystkich krajach na całym świecie, gdzie wojownicy oraz zawodnicy trenują sztuki walki. Niektóre z nich stały się sportami narodowymi oraz są włączone do programów nauczania w szkołach czy też na uniwersytetach, a także w różnych stowarzyszeniach sztuk walki. Mają one rozwijać u ćwiczących: wytrzymałość, hart ducha, wytrwałość oraz zdecydowanie, jak również w najwyższym stopniu przyczyniają się do upowszechniania szacunku wobec cnót samurajskich oraz są często efektem wiernego naśladowania tradycji *bushidō*. Uczestnicy tych stowarzyszeń poprzez organizowanie przykładowo różnego rodzaju zawodów rangi: regionalnej, krajowej, kontynentalnej oraz światowej starają się upowszechniać tradycję samurajów z przeszłości. Trzeba podkreślić, że zawsze żywy duch japońskich rycerzy i wartości, które za nimi spokojnie podążają, pozwala sądzić, iż dzięki już sprawdzonej w teorii i praktyce metodyce treningowej w sztukach walki, a także szybkim postępom ćwiczących na salach treningowych zawsze było, jest i będzie mnóstwo: dzieci,

⁹ M. Miyamoto, *Gorin-no sho. Księga pięciu kregów*, tłum. A. Żulawska-Umeda, Diamond Books, Bydgoszcz 2023, s. 24, 123–124, 127.

¹⁰ *Ibidem*, s. 127.

młodzieży czy dorosłych. Ponadto dzięki systematycznym treningom uczniowie są zdrowsi oraz prezentują jeszcze większe postępy w nauce, a wytrwale ćwiczenia uczą ich samodyscypliny, poszanowania starszych, a przede wszystkim wiary w siebie, przez co stają się odporniejsi na wszelkie wyzwania oraz przeciwności i nie szukają ukojenia w używkach.

Podsumowanie

Wyraźnie trzeba zaakcentować, że ostatecznym celem treningu w sztukach walki, który wywodzi się również z kodeksu etyki samurajskiej, a który niesie za sobą mnóstwo pozytywnych wielowiekowych wartości, jest rozwój fizyczny oraz duchowy ćwiczącego. Dokonuje się on poprzez wymagające ćwiczenia fizyczne, za pomocą których szermierz zasad i wartości *bushidō* pokonuje swoją słabość, nieśmiałość oraz niezdecydowanie i dzięki temu staje się jeszcze lepszym człowiekiem, jednocześnie odporniejszym na wszelkie życiowe trudności.

Uważa się, iż rzetelny, skromny, systematyczny oraz pracowity człowiek pielęgnujący w sobie mądrość i wartości *bushidō* oraz trenujący sztuki walki, niezależnie od stylu sztuk czy sportów walki, dąży do tego, aby być wzorem do naśladowania dla swoich bliskich, przyjaciół i znajomych. Równocześnie może być on przykładem dla wszystkich innych ludzi, gdyż swoim wzorowym zachowaniem stara się dorównać mistrzom sztuk walki, zarówno tym z odległej przeszłości, jak i tym współczesnym. Mistrzowie ci są wzorem do naśladowania oraz jednocześnie niosą za sobą, należałoby śmiało powiedzieć, że od starożytności do czasów nam współczesnych, przepelniony pasją i ciekawością niegasnący płomień wiedzy oraz umiejętności, który kształtuje umysł, technikę oraz ciało. Taką teoretyczną i praktyczną mądrość zawiera już od wieków niepisany kodeks etyki samurajskiej zwany *bushidō*. Sądzić można, że ten ogień umiejętności i wiedzy nigdy nie wygaśnie, będąc ciągle żywy za sprawą swoich pasjonatów na całym świecie. Więc z tego też powodu będą go dumnie niosły następne pokolenia, aby wychowywał poprzez krzewienie wyższych wartości, jakie niesie za sobą filozofia sztuk walki.

Literatura

- Dōdajji Yūzan Taira-no S., *Wprowadzenie do Bushidō*, tłum. D. Marczevska, Diamond Books, Bydgoszcz 2018.
- Ihara S., *Obowiązki wojownika*, tłum. M. Mydel, Diamond Books, Bydgoszcz 2020.
- Katsu K., *Spowiedź samuraja*, tłum. M. Mydel, Diamond Books, Bydgoszcz 2018.
- Miyamoto M., *Gorin-no sho. Księga pięciu krogów*, tłum. A. Żuławska-Umeda, Diamond Books, Bydgoszcz 2023.
- Nitobe I., *Bushido. Kodeks Samuraja*, tłum. J. Filas, Vis- à-vis Etiuda, Kraków 2024.

Śpiewakowski A., *Samuraje*, tłum. K. Okazaki, PIW, Warszawa 2007.

Yamamoto T., *Hagakure. Ukryte w listowiu*, tłum. M. Mydel, Diamond Books, Bydgoszcz 2020.

SUMMARY

BUSHIDO, THE SAMURAI CODE OF ETHICS, AND THE PHILOSOPHY OF MARTIAL ARTS

In this article, I attempt to characterize the so-called “Samurai Code” called *Bushido*. This Japanese word can be translated as chivalry, and in its original use means “ways of knights,” guidelines that fighting samurai should follow in their daily lives and in the calling to which they were destined. It can be said that *Bushido* is, therefore, a code of moral principles, which samurai were obliged to follow. The code was most often unwritten and unspoken, and, therefore, all the more powerful, a code that had the power of true law and action, one engraved deeply in its adherents’ hearts. It should be pointed out that *Bushido* is not based on the creative power of one mind, but is the result of the profound wealth and value of the growth of knightly knowledge, developed over time. In the feudal era, *Bushido* began to be conscious. However, feudalism itself consisted of many threads. *Bushido* is, thus, woven from a multitude of events in a cause-and-effect relationship, which are focused not only around one charismatic figure, but are linked by their mutual relations over the centuries in many generations of samurai.